

Om liberaliseringens strategi -

Gösta Bohmans tal vid Medborgarskolans jubileumsstämma den 30 maj 1980

Det hade kanske varit naturligt att jag idag - då Medborgarskolan fyller 40 år - begränsat mig till att belysa Medborgarskolans roll i det förflutna. Berömt den för vad den åstadkommit och framfört mina välgångsönskningar inför dess fortsatta verksamhet. Jag skulle med glädje ha kunnat ägna mig åt sådant. Medborgarskolan är värd allt beröm för vad den åstadkommit, och stora förväntningar knyts kring dess framtid. Vad jag emellertid framför allt vill ägna mig åt, det är att påvisa den roll - ideologisk och programmatisk - som Medborgarskolan skulle kunna spela som förmedlare inte bara av kunskaper som sådana, utan också av det grundläggande tänkande som ger mening och innehåll åt kunskapsinhämtande och vetande. Vad jag vill söka belysa är med andra ord Medborgarskolans möjligheter att fördjupa, konkretisera och föra de idéer vidare, vilka utgör en förutsättning för en harmonisk utveckling av den mänskliga gemenskap som i vardagslag brukar kallas "vårt demokratiska samhälle".

I sin jubileumskronika har Åke Norén återgivit ett citat från Medborgarskolans första år. Det har giltighet inte bara för studieförbunden. Det äger tillämpning generellt inom utbildningspolitikens vida sektor. Och det lyder sålunda:

"Bildningens väg måste vara en befrielsens väg för människorna, den måste föra ut ur mörkret, kölden och bundenheten och fram till ljuset, värmen och friheten."

Förvisso var den tidens språk högtravande. Men vad citatet syftar till är att ge eftertryck åt en kunskapstradition som varit - och även framdeles måste vara - en betydelsefull del av vårt kulturarv. Att genom kunskap och sanningssökande frigöra människorna. Och därigenom ge dem en fast grund för samverkan.

Ett studieförbunds uppgifter idag och i morgon skiljer sig alltså inte från de mål för verksamheten som uppställdes under folkbildningsarbetets uppbyggnadsskede.

Och så måste det självfallet vara. Det finns bara ett sätt att lösa problem - att använda sitt vetande. Och de nya problem som ständigt växer fram på utvecklingens väg - delvis till följd av vidgat vetande - kräver nya kunskaper. De fordrar också insikter om traditionens betydelse. Ingenting är nytt under solen - heter det. Ofta är det bara formerna som förändrats. Och de människor som skall lösa dagens och morgondagens problem är trots allt företrädare för samma människosläkte som ställdes inför gårdagens svårigheter.

Skolan och den högre utbildningen spelar en betydelsefull roll. Men vi måste syfta längre, då vi kräver kunskaper. Viljan till bildning, strävan efter ökade insikter och vidgad förståelse för fakta, är någonting som måste genomsyra oss alla, ja hela samhället. Om vi vill behålla en livskraftig och föränderlig samhällsgemenskap.

Just i så måtto måste studieförbundens verksamhet vara föränderlig - eller, om man så vill, flexibel - som den måste spegla inte bara traditionens verklighet, utan också dagsdebatten och de skilda utvecklingstendenser som ligger till grund för denna.

I Sverige liksom i vår omvärld bryter sig idag två skilda slag av människo- och samhällssyn mot varandra. Förenklat och schematiskt skulle de kunna definieras med begreppen kollektivism./.

individualism, planekonomi./ . marknadshushållning, förmynderskap./ . frihet, stillastående./ . förändring. Klassiska konfliktpunkter med andra ord - tidlösa i västerlandets historia.

Dagens industrisamhälle är - trots oljekriser, inflation, arbetslöshet och sociala problem - unika i välstånd, jämn välfärdsfördelning, frihet och samverkan. När vi i våra dystra stunder ältar dagens problem, kräver alltså balansen och perspektiven, att vi jämför med hur det var en gång i tiden. Och om vi ”går hem och läser historia”, kan vi snart konstatera vilka enastående framsteg västvärlden uppnått under bara några mansåldrar.

På vägen mot välfärd är det främst två utvecklingsfrämjande företeelser som samverkat. Den ena är insikten om att förändringar och utveckling är någonting naturligt och önskvärt. Den dag då människan lärde sig begripa, att stabilitet och stagnation är liktydigt med tillbakagång och upphörde att söka den ”perfekta balans” mellan olika krafter, som tidigare eftersträvats, den dagen gav människan sig själv intellektuella redskap att skapa ett bättre samhälle.

Den andra dynamiska faktorn var förståelsen för marknadshushållningens betydelse för en rationell arbets- och resursfördelning under frihet - en avgörande förutsättning - vågar jag påstå - för den västerländska demokratins uppkomst och livskraft.

Det fanns redan hos de grekiska klassikerna och hos renässansens människor klart utmejslade idéer om människans frigörelse och om den enskilde individens betydelse för det humana samhället. Dessa idéer bidrog till att lägga de nödvändiga grundstenarna för det liberala genombrott som följde i upplysningstidens spår. Det var alltså i en sedan länge utbildad västerländsk idétradition som inspiration hämtades för kampen mot överhetens tvång och förtryck och för frigörelse av den enskilda människans inneboende resurser. Därför blev det de länder där statsmakten av olika skäl inte hade styrka nog att motstå de liberala ekonomiska drivkrafterna och inte förmådde bekämpa förändringar i människors tänkesätt, som det västerländska frihetsidealet vann sina första segrar.

Den historiska idétradition som man kunde bygga på när det gällde den enskilda människans frihet, hade sin motsvarighet då det gällde de materiella och teknologiska framstegen. Marxister gör gärna gällande, att produktivkrafterna var helt avgörande för kapitalismens framväxt som idé. Och visst spelade uppfinningar som ångkraften och andra teknologiska landvinningar en oerhörd roll. Men jag tror att den engelska idéhistoriker har rätt som gjorde gällande, att den teknologi som blev kapitalismens verktyg på det stora hela långt dessförinnan fanns färdig att ta i bruk. Vad som saknats var den intellektuella beredskapen och de samhällseliga förutsättningarna att använda och vidareutveckla det tekniska och vetenskapliga kunnandet - inte bara för spekulationer om tillvaron och dess mening utan för att förändra livsbetingelserna för människorna. Vi behöver faktiskt inte ägna så många timmar åt historiska studier för att inse, att den mänskliga hjärnans uppfinningsförmåga och skaparkraft inte är en följd av de senaste århundradenas utveckling.

Det var - fullt följdriktigt - ingen tillfällighet att den industriella revolutionen kom att starta i England, där statsmakten försvagats av parlamentets kamp mot Stuartarna. Inte heller någon slump att motsvarande utveckling fördröjdes i Frankrike med dess starkt centraliserade statsmakt, dess skråbundenhet och nära nog otroliga byråkrati. I förhållande till Colberts kodifiering av den ekonomiska lagstiftningen ligger t.o.m. Carl Lidbom i lä. Lagar och förordningar rörande exempelvis enbart textilindustrin upptog inte mindre än fyra kvartsvolymer om 2.200 sidor jämte tre supplementband. T.o.m. utgivarna av dagens byggnormer borde rodna av blygsel över sin efterblivenhet i förmynderi.

Den ekonomiska tillväxttakten i Europa under olika skeden belyser händelseutvecklingen. Från romarrikets fall till mitten av 1700-talet - alltså under mer än 1.000 år - var tillväxten lika med noll. Först från mitten av 1700-talet började förändringens vind blåsa. I Storbritannien ökade tillväxten med i genomsnitt 2 procent om året. Från slutet av 1700-talet och 50 år framåt fördubblades tillväxttakten till 4 procent i genomsnitt. Och ännu snabbare blev den från slutet av 1800-talet och in i vårt sekel.

Vad innebar detta för människorna? Roms senatorer och överklass hade i stort sett samma standard som dagens motsvarighet. De hade visserligen inte TV. De hyrde eller anställde artister för sin underhållning. De hade högre matstandard. Deras bostäder var minst lika lyxbetonade. Men människorna i gemen levde under armod. Begreppet proletär föddes i Rom. De fattiga var beroende av sin överhet, som i sin tur genom sin bidragspolitik - panis et circenses - ofta byggde sin maktutövning på folkets gunst. Vilket som bekant förekommer även idag. Och ute i landsbygden levde människorna under århundraden i - bildligt talat - jordkulor. Kampen för dagen var en kamp om brödfödan. Kultur och fritid var okända begrepp.

Idag har västerlandets folk i gemen en standard nästan i klass med Roms överklass. Det som då var förbehållet överhetens fåtal är nu de breda gruppernas egendom. Kampen för brödfödan har ersatts av strävan efter - som det heter - livskvalitet. Vi kan tillgodose våra basbehov som aldrig förr och har ändå utrymme för fritid, kultur, utbildning och trygghet under och efter de aktiva åren. Och att njuta sitt otium har blivit allas möjlighet, med undantag kanske för vissa ekonomiministrar. I Rom var sådant förbehållet en Cicero och några till.

Det välfärdssamhälle vi lever i dag, de traditioner som visat sig så fruktbara för människornas andliga och kroppsliga välbefinnande har alltså kunnat utvecklas, därför att våra förfäder valde enskild frigörelse framför kollektivism. Och därför att de valde förnyelse, förändring och tillväxt framför stabilitet och stagnation.

Men våra förfäders val har ingalunda alltid självklart. Kollektivism och motvilja mot förändringar har alltid haft sina förespråkare. Den romantiska traditionen - eller reaktionen - under 1800-talet omfattade exempelvis inom ramen för sin i sig tilltalande samlingsrubrik tankegodis som kunde brutit den utveckling som då pågick inom vår världsdal. Och så sent som för 40 år sedan hotades hela vår civilisation av total förintelse genom ett nytt slags kollektivism. Nästan hela vår kontinent med några få undantag behärskades då av två av de grymmaste och mest totalitära ideologier människan någonsin frambragt. Dagens generation har svårt att förstå hur nära vi var att under några nätter, då ett fåtal brittiska Hurricanes och Spitfire-plan utkämpade slaget om Storbritannien, få de traditioner söndertrasade, som vi byggt upp i vår världsdal under sekler.

Vår samhällssyn hotades alltså under decennier av två vitt skilda företeelser. Den ena - romantiken - idémässigt odramatisk och välmenande. Den andra idémässigt dramatisk och förintande. Den ena ett intellektuellt hot, den andra ett fysiskt och ideologiskt.

I dagens värld och för vårt Sverige är ingalunda det sistnämnda hotet mot vår civilisation utplånat. Den ena av de totalitära ideologins företrädare som överlevde världskriget står starkare än någonsin. Den förfogar över massförstörelsevapen, fruktansvärda i sin ofattbarhet.

Men det är det smygande hotet mot fortsatt utveckling längs frihetens och välståndets väg som trots allt tycks mer aktuellt. Det är inte fråga om någon dramatisk omsvängning, om någon revolution i ordets egentliga mening. Kanske inte ens om en planmässig, medveten handlingslinje. Hotet kommer från förändringar i beteende och synsätt betingat av trenderbrott i utvecklingen och av kristendenser, vilkas upphov man inte gjort klart för sig eller velat förstå. Hotet beror också på

bristande insikt om vilka faktorer som skapat de välfärdsnationer i vilka rikedom hos ett fåtal ersatts av rikedom för de många, förtryck av frihet och motsättningar och strider av inbördes samverkar.

Och därför har vi anledning att fråga oss: Vad kan Aristoteles, renässanshumanisterna och upplysningsfilosoferna ha för anknytning till 1900-talets problem och till utvecklingen i dagens Sverige inför 80-talet? Vad kan historiens förmedling av exempelvis ångmaskinens betydelse ge oss på tröskeln till mikrodatorernas definitiva genombrott? Vad kan John Stuart Mill, amerikanska grundlagsfäder och anglosaxiska trettiotalfilosofer lära oss, när vi nu skall ta itu med våra konkreta krisproblem?

Mitt svar är, nu liksom tidigare: Vi måste lära oss att dra slutsatser av det förgångnas erfarenheter. Vi har inte råd att lära om. Inte råd att upprepa gårdagens missgrepp. Liksom ekonomisk utveckling i det förflutna ställde människor och nationer inför vägval, kommer dagens kriser att ställa oss vid nya skiljevägar. Än en gång kommer vi - det är min bestämda övertygelse - att ha att välja valet mellan kollektivism och frihet. Mellan framsteg och stagnation. Vår svenska vardag är i hög grad präglad just av sådana motsättningar. Såväl kollektivistiska som utvecklingsfientliga strömningar gör sig gällande. De utvecklingsfientliga utnyttja framför allt av kollektivismens främsta företrädare i vårt land - kommunisterna. Men i det hänseendet går inte socialdemokraterna helt fria.

Medan faran från yttersta vänstern kan bemästras genom samfälliga insatser - och inte minst klarläggande information - från de demokratiska partiernas sida, är hotet från socialdemokraterna mer svårbekämpat. När man följt socialdemokraternas oppositionspolitik under de senaste fyra åren, har man anledning att med den allra största oro fråga sig, vad som skulle ha blivit följden, om de - och inte tre icke-socialistiska partier - fått ansvaret för vårt land under de gångna krisåren. Deras alternativ - där sådana redovisats - skulle uppenbarligen ha vridit utvecklingen ännu längre ut i den planhushållningens värld som överallt visat sin oförmåga att lösa ekonomiska problem med bevarad individuell frihet. Och den oro som grundlagts under de tre åren efter 1976 har förstärkts under det senaste förgångna året. Vad som nu avtecknar sig är just ett smygande hot mot välstånd och frihet. Härom vittnar bl a den energipolitiska motion socialdemokraterna nyligen väckt i riksdagen. Den utgör en planhushållningens höga visa. Energibristen och behovet av hushållning med resurser tas till intäkt för ytterligare offentlig expansion och en allt starkare kollektivisering av samhällsgemenskapen. Motionen är i själva verket ett av de mest socialistiska dokument som presterats på år och da'r. Alla klassiska krav på planhushållning, offentlig kontroll och fackliga fonder går igen, men klarare än tidigare. Nu motiveras de med behovet att spara energi och hushålla med vår natur. Det talas inte lika öppet om kollektivt maktövertagande. Men det är det det är fråga om.

Motsvarande övertro på socialistiska lösningar återfinns vi i socialdemokratisk näringspolitik och i deras ekonomiska politik. Planering och politisk styrning. Nya skatter, proms och löntagarstyrda fonder. Det är detta recept som skrivs ut för att ta oss ur svårigheter som betingats av att Sverige investerar för litet, arbetar öppet alltför litet och har skaffat sig en byråkratisk struktur som begränsar effektiviteten i vårt folkhushåll och dämpar vår nödvändiga produktivitetstillväxt i en hårt konkurrerande värld.

Några socialdemokrater som klart insett vilket vägval landet står inför, talar klarspråk och förordar klarspråk. De skyller inte på energibrist och kriser. De vet vad de vill. Varför hymla och mumla, när vi vet vad vi vill åstadkomma? frågar de. I en nyligen utkommen debattbok om "Sveriges ekonomiska kris" drar Per Holmberg öppet de logiska konsekvenserna av planhushållningstänkandet. Han avfärdar vad han kallar "det gammalliberala och

individorienterade synsättet” och förordar dess alternativ ”det modernare och kollektivorienterade”. Framtidens drivkrafter ligger enligt honom i ”själva samhällsstrukturen”. Därför skall styrning av teknologi och investeringar ske ”med hänsyn till mänskliga behov och inte utifrån uppfinnarens och företagets vinningslystnad”. Människan skall uppfattas ”som en kooperativ varelse”. Därför skall den ekonomiska och sociala samhällsplaneringen byggas ut. Den skall bli ”mera långsiktig än tidigare och omfatta även industrin”. Den skall ”beakta den svenska befolkningens behov”. Och i den planeringsprocessen skall facket ges en ”växande roll”.

Eftersom människornas behov inte kan ådagaläggas genom deras eget fria val, föreslår Holmberg - fullt konsekvent - att ett särskilt institut skall skapas för att bedriva - som det heter - ”behovstudier”.

Ökad planhushållning eller, om man så vill, modern merkantilism - det är ju gamla Colbert som åter väcks till liv - löser sannerligen inte våra framtidsproblem. Men även om så vore fallet, betackar vi oss för sådant. Vi offerar inte friheten även om välfärden - vilket all erfarenhet talar emot - bättre skulle tryggas i planhushållningssamhället.

För oss moderater står inte valet mellan frihet och välfärd. All historisk erfarenhet visar att friheten och välfärden går hand i hand. Friheten frigör de resurser hos människan som utgör de verkligt välståndsbildande krafterna.

Men lika litet som planhushållning utgör ett godtagbart recept för framtiden, utgör utvecklingspessimism betingad av västvärldens misslyckanden under 1970-talet lösningen på dagens och morgondagens problem.

Det vore lätt för mig som förment svångremspolitiker och ledare för det parti som förvaltar ett konservativt idéarbete att vädja till strömningar som avvisar förändringar av det bestående. Men för det första är dessa strömningar inte entydiga. Det slags reaktion som ligger i de senaste årens högervind är framför allt en liberal revolt mot offentlig maktfullkomlighet, mot växande byråkrati, mot den pågående politiseringen av samhällslivet och mot tendenserna att begränsa spelutrymmet för enskilda människor.

Den utvecklingspessimism som många ger uttryck åt är för det andra en följd av den besvikelse människor känner inför det kollektiva beslutsfattandets misslyckanden. Den trygghet de trodde sig kunna vinna genom kollektiva satsningar har inte infunnit sig. En ny otrygghet har trätt i dess ställe. Det gäller på bostadspolitikens och den sociala omsorgens områden, men också i fråga om utbildningspolitik, familjepolitik, näringspolitik och skattepolitik. Medborgarna har själva kunnat konstatera, hur deras initiativförmåga motarbetats, deras ansvarstagande begränsats och deras valfrihet beskurits. Och hur en ny otrygghet trätt i den gamla otrygghetens ställe.

Den väg vi moderater nu och framdeles måste utstaka är en helt annan än kollektiviseringens, den tilltagande politiseringens och stillaständets väg. Sverige skall arbeta sig ut ur problemen med människornas hjälp. Inte genom att kommandera dem och styra dem utan genom att stimulera dem att ta initiativ och bära ansvar. Det är deras vilja till insatser och förmåga att använda denna sin vilja som vi skall vädja till.

Det är dags att gå till offensiven för en liberalisering av det svenska samhället. En liberalisering i ordets egentliga mening. En liberalisering utan sådana förtecken som legitimerar förbuds- och kontrollåtgärder på områden där människorna själva måste kunna ta ansvar. Och måste ta ansvar. Det är dags att fullfölja det frigörelsearbete som präglat västerlandet i 200 år. Ett frigörelsearbete som under de senaste decennierna mattats av i land efter land.

Alternativet till planhushållning och stagnation ligger i en fusion mellan konservativa principer om rättsstaten och liberala grundtankar om människans frigörelse.

För nästan ett halvsekel sedan, när skymningen sänkte sig över kulturens Europa, publicerade den amerikanske vetenskapsmannen och skribenten Walter Lippman en bok som hette "Frihetens samhälle", med underrubriken "Kollektivismens bankrutt - liberalismens renässans". Boken översattes till svenska av Brunnsviksrektorn och tänkaren Alf Ahlberg. Av hans inledningsord vill jag återge följande:

"Lippmans bok är en generaluppställning med kollektivismen i alla former, såväl de extrema kommunistiska och fascistiska typerna som den progressivt, på demokratisk väg genomförda kollektivismen.--- Liberalismens nederlag och kollektivismens frammarsch, ofta nog stödd av de mest ansvarskännande och av det starkaste sociala patos besjälade elementen i samhället, bero enligt Lippman just därpå, att det frihetsarv, som liberalismen gav åt mänskligheten, av dess egna anhängare så illa förvaltats och slutligen urartat till ett beskydd för reaktionära krafter. Den äkta liberalism, som Lippmann vill rekonstruera, är ingalunda fientlig mot statsingripande. Staten skall genom lagstiftning och rättskipning medla mellan de kolliderande intressena och tillse, att konkurrensmöjligheterna för alla äro lika men däremot icke förvalta och dirigera samhället. Mot den byråkratiska överhetsstaten sätter Lippmann den lagbundna frihetens samhälle, som är ett reaktionärt försök att rida spärr mot den ekonomiska utvecklingen, till tvång och terror inåt och krig utåt. I sista hand grundar Lippmann sin samhällsåskådning på en moralisk värdering, som i människovärdet, personligheten, ser något heligt och okränkbart. I tecknet av denna värdering har varje verkligt framsteg i mänsklighetens historia skett; varje förnekelse av detta värde har närmast mänskligheten till barbariet. Vi uppleva nu på nytt en tid, som tenderar i denna riktning och därmed tvingar oss att på nytt besinna oss på själva grundprinciperna för en på lagbunden frihet byggd sammanlevnad mellan individer och folk."

Lippmans motto och bokens slutsats skulle kunna sammanfattas i följande citat:

"I ett fritt samhälle är det icke staten som förvaltar människors angelägenheter. Den skipar rätt mellan människor som förvaltar sina egna angelägenheter."

Edmund Burke talade på sin tid om två skilda sfärer, en inom vilken det inte sker någon reglering alls av människornas handlingssätt och en annan i vilken människorna måste lyda order från överheten.

Vid en sådan schematisk uppdelning bortses emellertid från den sfär i vilken återfinns privata rättigheter och skyldigheter. Inom den sfären regleras människors mellanhavanden av lagregler som tillämpas opartiskt och objektivt och inte genom befallningar och maktspråk människorna emellan. Valet står således inte mellan laissez-faire och myndighetsutövning, som socialdemokraterna älskar att framställa det. Valet står mellan å ena sidan en rättslig och lagbunden reglering av samhällets angelägenheter och den enskildes rättigheter och skyldigheter samt å andra sidan subjektiva, av lämplighetsskäl från fall till fall vidtagna ingrepp och befallningar av en överhet.

Det är inom klart och koncist uppdragna ramar vi har att bygga vidare på marknadshushållningen. Det är med tillämpning av principen om en lagbunden frihet som vi framdeles skall tillvarata de mänskliga resurser med vilkas hjälp vi har byggt dagens öppna och fria samhälle.

Det är idag mer än någonsin av avgörande betydelse att vi riktar oss till de enskilda människorna. Marknadshushållningen beskylls ofta för att kännetecknas av hård konkurrens och hänsynslös utslagning av människor. Också i det hänseendet talar historien ett annat språk. Vad är marknadshushållning med dess valfrihet och arbetsfördelning annat än en lysande teknik för att möjliggöra ett samspel av individuell initiativrikedom och valfrihet inom ett finmaskigt nät av samarbete. Tänk vilken oändlig mängd av faktorer och åtgärder som måste samstämma, vilken oändlig samordning det förutsätter, bara för att vi skall få vårt morgonkaffe. Mänskligt arbete på kaffe- och sockerplantager runt om i världen, på vetefält och rågåkrar via förädlingsindustrier, över hav, järnväg och väg, genom det internationella och nationella distributionsnätets alla kanaler fram till våra frukostbord i Uppsala, Lund eller Korpilombolo. Och processen sker inte genom planhushållning, diktat och befallningar utan genom fri samverkan mellan arbetande människor.

Dagens svåra balansproblem i svensk ekonomi - vår stora bytesbalansbrist och vårt väldiga underskott i statens budget - har uppkommit inte till följd av alltför litet statlig styrning av vår marknadsekonomi utan på grund av alltför mycket av den varan. Om vi skall kunna lösa dessa problem - och det måste vi göra - då måste vi vädja till ett offensivt tänkande hos människorna. Vi måste liberalisera samhället, där det är alltför stelbent och bundet. Vi skall göra människorna delaktiga i arbetet för en bättre samhällsekonomi i stället för att som nu snarast förkväva deras initiativrikedom och vilja till ansvarstagande. Vi måste målmedvetet och envist satsa på framsteg och tillväxt - inte som självändamål utan därför att framsteg gör tillvaron lättare för människorna och samlevnaden mellan människor emellan lättare. samt ger oss alla nya möjligheter för framtiden.

I det senaste numret av Liberal Debatt diskuterar olika skribenter behovet av ideologisk förnyelse inom folkpartiet. Ett genomgående tema är - märkligt nog - att utebliven tillväxt skulle göra det besvärligt för liberaler och socialdemokrater, eftersom det inte finns utrymme för kostnadskrävande reformer. Den ”reformism” dessa båda partier står för hamnar - sägs det - ”i en kris, när deras traditionella metod att förändra samhället - kostnadskrävande reformer - inte längre kan tillgripas”. Och i det klimatet frodas moderaterna, ”som aldrig haft några djupare reformambitioner”.

Egentligen skulle man inte behöva spilla mycket krut på det slags resonemangskräkor. Och det är inte min sak att kritisera unga folkpartister. Men det må ändå vara mig tillåtet att konstatera, att reformer inte blir reformer bara därför att de kostar pengar. Finessen borde ju i stället vara att de skall göra det mindre kostnadskrävande för hela samhället än vad det var innan reformerna vidtogs. Vi skall med andra ord få ut mera - inte mindre - av de vi sätter in. Och resonerar vi på detta konstruktiva sätt, är utrymmet för reformer nästan obegränsat.

Det får inte bli så, att vi i krisens proklamerar reformstopp. Tvärtom måste vi mer intensivt än någonsin gå in för att reformera samhället. Och reformer är inte liktydigt med socialdemokratisk politik. Tydligen inte ens med folkpartistisk. De reformer som vi behöver i dagsläget är sådana som öppnar samhället, där det är alltför slutet, och frigör människor, där de är alltför bundna.

Att som det i dagsdebatten - inte bara i Liberal Debatt - understundom görs gällande, vi moderater skulle ”glädjas” över den ekonomiska åtstramning som för varje år blivit alltmer ofrånkomlig, är helt befängt. Vi konservativa skulle - sägs det t.o.m. på relativt hög nivå - redan från början vara emot sociala trygghetsreformer. Och när nu sparandeåtgärder måste sättas in, skulle vi fröjdas i våra svarta själar.

Det slags nonsensdebatt borde inte behöva förekomma. Det slags behov att skylla ifrån sig kan vi saklöst undvara. Det enda korn av sanning som skulle kunna uppletats i inlägg av det här slaget är att vi moderater bestämdare än andra och tidigare än andra varnat för de tendenser i samhällsutvecklingen, som till sist ledde till de problem vi nu gemensamt måste bekämpa. Den realism och den klarsyn vi år efter år givit uttryck åt har med andra ord visat sig vara förutseende. Och detta skall inte rimligen läggas oss till last. För andra borde det tjäna som en tankeställare.

Socialdemokraterna vägrar att tänka. De föredrar nu som tidigare att gå än längre in på den väg som visat sig fylld av djupa fallgropar. De har ingenting lärt. Därför att de inte vill se verkligheten som den är.

Socialdemokraterna har därför drabbats av något slags handlingsförlamning. Det stora, tidigare starka partiet. Sverige största demokratiska, har på något sätt kommit att stå utanför skeendet. Att stå vid sidan av utvecklingen. Men de grupper i vårt land som vill kalla sig liberaler eller framstegsvänliga borde inte ha någon anledning att försjunka i pessimism därför att de ekonomiska tillgångarna sinar. Tvärtom. Nu om någonsin behövs optimism, fantasi och positivt skapande för att åter få hjulen att snurra. Nu behövs liberalism i ordets rätta mening.

Vi står inför en av de mest svårbemästrade ekonomiska kriserna i vår historia. Men vi har genomgått kriser förr och klarat dem just därför att vi, när det verkligen gällt, använt oss av den strategi för förändring genom frigörelse som givit enastående resultat i hela västvärlden.

De idéer jag här har företrätt utgör själva kärnan i den värdegemenskap som vi tidigare varit så stolta över. Jag tillåter mig att tro, att den värdegemenskapen är lika fast rotad idag i människornas medvetande och att den utgör en grundläggande orsak till att den socialdemokratiska ledningen inte förmått samla folket bakom sig. När man i slutet av 60-talet slog in på en annan väg, kom man också att fjärma sig från de traditioner på vilka vi byggt vår välfärd.

Nu borde det återigen vara dags för socialdemokratin att tillsammans med de övriga demokratiska partierna arbeta för ett liberaliserat Sverige. Man har gjort det förr i avgörande skeden. Socialdemokrater som Assar Lindbeck, Agne Gustafsson och Nils Elvander har förvisso inte fostrats av dagens socialdemokrati. De blev socialdemokrater just därför att partiet, då de formade sin politiska åskådning, dittills valt frihet och förändring framför socialism och stagnation.

Jag vet inte om socialdemokraterna kommer att göra samma val som de gjorde på 30-talet och på 50-talet. Just nu ser det inte särskilt hoppfullt ut. Strävan efter makten överskuggar allt annat. Det tycks viktigare att bekämpa regeringen än att försvara landet. Det tycks mer betydelsefullt att skapa konflikter än att verka för samförstånd. Det egna intresset att fungera som oppositionsparti får dominera över det ansvar som varje politiskt parti måste ta för landet.

Men även om socialdemokraterna inte skulle vara beredda att ställa upp på det som en gång var gemensamma utgångspunkter för reformarbetet, får inte vi förtrötts. Kampen blir hårdare och bittrare, men den måste föras, därför att hela vårt system ligger i stöpsleven. Kriserna måste övervinnas - och med människornas hjälp.

Det avgörande - sakligt och strategiskt - är att återvinna respekt för realism och förnuft. 60-talet innebar en reaktion bland många intellektuella i vårt land. Den spred sig i vida kretsar av vårt samhälle, inte minst inom den unga generationen. Den var ursprungligen riktad mot den snabba tillväxtens materiella avarter. Den krävde en djupare mening med tillvaron än krass

behovstillfredsställelse. Den kom att vända sig mot förnuftstron och tron på att det finns vetenskapliga sanningar - inte i den bemärkelsen att de är eviga och oföränderliga utan i den meningen att det trots allt går att göra en objektiv och sann beskrivning av verkligheten. Detta reaktionens synsätt analyseras skickligt och välskrivet i en artikel häromdagen i Svenska Dagbladet skriven av Arne Andersson, filosofilektor i Göteborg. Artikelns rubrik är "Pedagogik och romantik", och dess slutsatser kan sammanfattas i följande ord:

"Det finns alltid ett samband mellan kunskapssyn och den verklighet som påverkas av den. Kunskap, kulturarv, bildning har varit föraktade begrepp. Men det är med vår kunskap och bildning vi ser världen. Bildning är allt sådant vetande som lär oss att se, har det sagts. Det är i skolan vi skall lära oss se. Rousseaus gode vilde är alldeles blind."

Vi måste återupprätta respekten för sanningssökande och kunskaper. I det arbetet har en organisation som Medborgarskolan en självklart uppgift. Jag har här talat mycket och länge om västerlandets framsteg och varför vi lyckats så bra som vi trots allt gjort. Jag har inte talat lika mycket om själva kunskapssökandets roll, om nyfikenheten och strävan att nå sanningen. Men det är trots allt just genom strävanden i dessa hänseenden som fritt tänkande och handlande människor uppnått de mål och nationerna det välstånd och de villkor som dagens generation borde vara stolta över att ha fått i arv. Och därför måste det fortsätta mödosamma arbetet för att återvinna vad vi förlorat under det unga decenniet en organisation som Medborgarskolan ta och känna ansvar för att föra "ut ur mörkret, kölden och bundenheten och fram till ljuset, värmen och friheten". För att återknyta till inledningens stolta devis.

Det kommer att bli besvärligt. De ekonomiska sötebrödsdagarna för studieförbunden är till ända. Visserligen har många riksdagsmän erfarenhet av studieförbundens verksamhet, och argumenten mot besparingar på sektorer där många parlamentariker verkat blir gärna oändliga. Men vi kommer inte ifrån ekonomiska realiteter. Detta måste också gälla studieförbunden. Besparingar blir nödvändiga också inom denna sektor, något som vi för övrigt redan känt av.

Jag tror dock att Medborgarskolan i framtiden kommer att lyckas väl. Dess fristående ställning, som utgör ett gott exempel på den pluralism vi eftersträvar, utgör en betydelsefull konkurrens fördel som knappast kan överskattas.

Medborgarskolan har större förutsättningar än andra förbund att befinns sig nära människorna och möta deras intressen och önskemål. Gå därför ut till människorna. Bibringa dem kunskaper om vår och människosläktets historia. Lär dem att förstå de historiska sambanden. Dra fram dem ur vår idéhistoria, vår ekonomiska historia och vår politiska historia. Få dem att förstå vad vi åstadkommit i det förflutna genom att öka människornas frihet och att slutsatsen därför måste vara krav på ökad och inte minskad individuell frihet. Påvisa för dem att begränsat individuellt ansvar inte gjort människorna lyckligare och samhället bättre. Att motsatsen inte sällan inträffat. Påvisa för dem vad vi vunnit, när vi frigjort människorna, när vi lärt oss respektera människovärdet och individens särart. Kort sagt, gör dem delaktiga i vår västerländska idétradition. Få dem att känna sig delaktiga i den. Att bygga vidare på det vetande, de kunskaper och den erfarenhet som förmedlas från en generation till en annan, däri ligger nyckeln till framsteg. Där ligger vägen ut ur dagens kriser. Vägen till ett bättre, ett öppnare och ett friare samhälle. Till tryggare och lyckligare människor.